

Notiser om det skotske Agerbrug.

(En Rejseberetning til det kgl. Landhusholdningselskab).

Sædskifterne. Gjødningsforbruget. Udbyttet. Turnipsdyrkingen. Kartoffeldyrkingen. Græsmarkerne. Radsaeningen. Hø- og Kornhøsten. Staffætningen. Agerbruget og Mejerierne i Ayrshire. Fedning. Damppløjning. Arbejderforholdene.

Understøttet af det kongelige Landhusholdningselskab og forsynet med anbefalinger, rejste jeg i Begyndelsen af April 1867 til Skotland og England, og blev først henvist til et Sted i Northumberland.

Af Sædskifterne synes 4 eller 5 Marksdriften at være mest almindelig. 4 Marksdriften er: 1ste Aar Græs, 2det Havre, 3die Turnips, Bønner, Erter o. lg., 4de Hvede. 5 Marksdriften er den samme, undtagen at der haves 2 Aar Græs. Paa en Gaard, den bedst drevne jeg har seet, traf jeg en 7 Marksdrift, nemlig 1ste Aar Græs, 2det Græs, 3die Havre og undertiden nogle Kartoffler, 4de Turnips, Bønner, Kartoffler, Raal o. lg., 5te Hvede, 6te Turnips og 7de Byg. At dette strænge Sædskifte kan bruges, er for en Del begrundet i: det gunstige Klima, i den Masse kunstig Gødning, som anvendes, i at hele Brakmarken besaaes med Turnips og i Forbruget af en Mængde Oliefager og Klid, hvorved der fedes en Mængde Kreaturer.

Foruden Guano og sur fosforsur Kalk m. m., anvendes fin Kalk samt Tang til Dvergjødfning af Græsmarkerne, navnlig

til 2det Aars Græsmark; Græsset bliver mere velsmagende for Kreaturerne ved denne Overgjødsning med Kalk eller Tang.

De største Føld af Korn, som jeg hørte opgive, vare 18—19 Edr. Hvede, 20 Edr. Byg, 21 Edr. Havre, de mindre vare 8 Edr. Hvede, 9 Edr. Byg, 11 Edr. Havre, alt pr. E. Land. Turnipsen giver en udmærket Afgrøde. Kloverhoet var i Gjennemsnit godt, fra 3—500 \mathcal{R} pr. E. Land. — I et Distrikt brugtes meget at avle Rajgræs til Frø; i Gjennemsnit antoges at 1 E. Land vil give 9 Edr.; 1 E. vejede 90 \mathcal{R} og kostede iaar 4 Rd. 4 \mathcal{F} pr. E., hvilket var temmelig billigt. Værdien af 100 \mathcal{R} utærsket Rajgræs vil være 29 Rd. 3 \mathcal{F} og af 100 \mathcal{R} tærsket 21 Rd.

Turnipsfæden tager sin Begyndelse midt i Maj Maaned og vedvarer til Udgangen af Juni; den forekommer mig at være det Arbejde, hvorpaa der bliver anvendt mest Umage; naar Jorden er kammet op og al Græsrod omhyggelig pillet af, hvortil der bruges Koner, bliver Gjødningen lagt imellem Kammene; disse blive derefter flækkede og væltede over Gjødningen, og Turnipsen strax faaet meget grundt; Varmen, som Gjødningen udvikler, menes at skulle hjælpe Frøet til hurtigere Spirning og Væxt; haves ikke animalsk Gjødning, bruges ofte 550—700 \mathcal{R} Guano pr. E. Land, enten bredfaaet eller faaet i Kammene, og disse blive saa fiden flækkede. Lugningen og Udthydningen skeer med et passende bredt Hypejern; 2—3 Koner ville kunne rense og udthynde 6 Skpr. E. om Dagen. Dersom det kan overkommes, bliver Turnipsen renset 2 Gange, hvilket vil koste 3 Rd. 1 \mathcal{F} pr. E. Land; Kadrenseren benyttes hele Sommeren igjennem; naar Planten er stor nok til Hynning, foretages denne med en, for det meste dertil indrettet, mindre Plov; Turnipsen staaer efter Udthydningen næsten lige med Jorden; ved Hynningen paasees, at Jorden ej kommer Planten for nær, men at Planten staaer som om det kunde være i et fladt Hjulspor; om den end bliver rokket lidt under Hynningen, ansees det ej for skadeligt. En flem Sygdom indfinder sig undertiden paa Roden; den viser sig som en Borte paa Roden, og standser

aldeles Plantens Bægt, hvilket dog skal kunne forebygges ved at lægge et lille Lag af fin Kalk paa Jorden, før Turnipsen saaes. Den grove Turnips («Common») bruges meget, og er især tjenlig til tidlig Brug, da den udvikler sig hurtigt og giver et større Udbytte. At lade Faar æde Turnipsen af paa Marken afgiver en udmærket Gødning for Jorden, ligesom der ogsaa derved ødelægges en Mængde Ukrud. Turnipsens Opbevaring om Vinteren er ej heller vanskelig; en Mængde bliver ej taget op, før de bruges med det samme; undertiden spredes lidt Halm eller Tang over dem paa Marken; det bruges ogsaa at kule dem ned, idet der nemlig somme Steder haves store Beholdere i Jorden, hvori Roerne om Efteraaret pakkes ned efterat være skaarne i Skiver, saa at Luften ej kan komme til dem; paa denne Maade opbevares de meget godt.

Kartoflen dyrkes meget i somme Egne og giver et godt Udbytte. Jorden bliver kammet op, Gødning lagt i Rammene og Kartoflen dernæst ovenpaa Gødningen; Rammene blive da fiden slækkede. Tidlige Kartofler (75—85 Tdr. pr. Td. Land) betales med 290 Rd.; for sildige (150—160 Tdr. pr. Td. Land) opnaaes fra 290—310 Rd. pr. Td. Land i Marken. Saa snart de tidlige Kartofler ere tagne op, saaes som oftest Raps i Rader til Afgræsning for Faarene, eller der saaes Turnips til Frø til næste Aar.

Der findes en Mængde permanente Græsgange, som afgive en fortrinlig Græsning. Naar en saadan Mark lægges ud, anvendes følgende Frøsorter: 14 \mathcal{H} fleraarig Rajgræs, 7 \mathcal{H} Hvidklover, $2\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Comgræs, $3\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Rødklover, $2\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Alfikeklover, $2\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Sneglbalg, 1 \mathcal{H} Ribgræs, 1 \mathcal{H} Timothee pr. Td. Land. Til 2 Aars Græsning anvendes 14 \mathcal{H} alm. Rajgræs, 5 \mathcal{H} Hvidklover, $3\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Rødklover, $2\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Alfikeklover, $2\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Sneglbalg; til 1 Aars Græsning bruges $7\frac{1}{2}$ \mathcal{H} italiensk Rajgræs, 14 \mathcal{H} alm. Rajgræs, $2\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Alfikeklover, $7\frac{1}{2}$ \mathcal{H} Rødklover. Tidlig om Foraaret tromles Stubben i den med Klover udlagte Mark med svære Jerntromler, bestaaende af Ringe, som hver for sig løbe om en Axe,

for at nedbøje den staaende Stub. En Mark, som udlægges til permanent Græsning, er fordetmeste god i de to første Aar, men saa mindre god indtil det 7de—8de Aar, og bliver da bedre Aar for Aar. De permanente Græsgange gives undertiden lidt Guano om Foraaret; Tidsler og andet Ukrud luges omhyggeligt af. Der bruges ogsaa meget at give de paa permanente Græsgange gaaende Kreaturer et Tilskud af grønne Biffer, Oliefager eller Turnips og herved afgives ligeledes god Gjødning.

Kadsaaning kommer mer og mer i Brug; dels holdes derved Marken langt lettere ren for Ukrud, dels bruges ej saamegen Saafød, og det antages, at Kornet giver mere i Skjæppen; det koster lidt mere Arbejdskraft, mere Opmærksomhed og er lidt senere; Maskinen er ogsaa noget dyrere end en almindelig Saamaskine.

Lige før Høsten blev Kornet flaaet meget slemt ned af Regnen, hvilket især fordyrede Høstarbejdet meget. Gaardens egne Folk ere fordetmeste lønede ens hele Aaret rundt, men den Mængde fremmede Arbejdere, som plejer at komme fra Irland, var iaar ikke saa stor som sædvanlig, og Mejemaskinerne kunde ikke bruges meget, hvor der var en svær Afgrøde. Sjelden bo de fremmede Høstfolk paa Gaarden, men maa som oftest leje sig ind i nærmeste By, og komme da til Gaarden om Morgen. Naar de blive lejede for hele Høsten, faae de 11 F daglig; Kosten paa Gaarden til 1 Mand regnes rigelig at koste 2 F 12 β om Dagen; Daglønnen var fra 9 Rd. til 11 Rd. 1 F ugentlig; een Uge blev der betalt 12 Rd. 5 F og Kosten. $3\frac{1}{2}$ Kone skjære daglig 1 Td. Land af svært liggende Korn, lave Baandet og lægge Kornet i samme; 1 Mand binder og stiller det op efter 4 Koner. Med en Mejemaskine mejes, naar der kun mejes paa en Ved af Marken, 4— $5\frac{1}{4}$ Td. Land om Dagen, hvorved 6—7 Mand og ligesaa mange Koner ere beskæftigede med at binde og stille det op. Kornet bliver samlet renere og Arbejdet bliver gjort bedre end de fleste Steder her i Landet. Kun sjelden faae jeg en Maskine meje rundt i en Mark, om det endogsaa kunde

ladet sig gjøre for Kornets Skyld, thi Arbejdet bliver ikke saa godt udført, og det er betydelig strængere for Hestene og Maskinen. Naar der mejes rundt, kan der mejes 10½—12 Tdr. Vand om Dagen. Kløverhø mejes ofte med Maskine; en Afgrøde af 8000 *N* pr. Td. Vand bliver med Maskine mejet for 7 *Ɔ*, naar der kun kan mejes paa en Ved af Marken; kan der mejes rundt, vil det kun koste 2 *Ɔ* 12 *β* pr. Td. Vand; at slaa det med Haandkraft vil koste 2 Rd. 2 *Ɔ* pr. Td. Vand. — Kornet stilles op paa samme Maade som hos os, dog ej saa mange Røg i en Høb (undertiden kun 6); man bruger meget at stille Høbene med Siden imod Syd, enten det saa er paa langs eller paa tværs af Agrene.

Kornet bliver sat i smaa runde Staffe, 6—7 Al. i Diameter, paa Jernfodder, omtrent 1 Al. høje; vel ere disse lidt kostbare, men meget hensigtsmæssige; en saadan Staf indeholder omtrent 10 danske Læs. Til at sætte Staffen bruges kun 2 Mand, fordetmeste 1 Mand og 1 Kone; de kunne sætte 3 Staffe paa en Dag; Rivelsen bliver aldrig opsamlet, førend alt Kornet er fjørt ind, og bliver da tærsket for sig selv; ved Sætningen af disse smaa Staffe er det en stor Lettelse at være fri for denne Rivelse; Staffene staa fordetmeste udmærket. Tækningen af Staffene foregaaer meget let; kun Toppen bliver tækket, idet nemlig et tykt Lag af løs Halm bliver spredt over Toppen og da fastbunden med Halmbaand; 30—40 Baand ere ofte bundne over en saadan lille Staf; 3 Mand kunne tække 5 til 6 Staffe paa en Dag, naar Baandene ere lavede forud. Alt Hø sættes ogsaa i Staffe, der fordetmeste ere lange og smalle; kun 1—2 Læs kunne have i Hus ad Gangen; et lille Stykke bliver da flaaet fra Staffen med en Høkniv.

3 Ayrshire opholdt jeg mig i kort Tid. Næsten paa alle Gaarde træffer man Mejeri; men de fleste ere kun smaa; 40 Malk køer er det meste, jeg har truffet. Af en Gaard paa 85 Tdr. Vand, som jeg besøgte, gives der 25 Rd. 3 *Ɔ* pr. Td. Vand i Forpagtningsafgift. 4 Marks Driften bruges mest der i Eggen. Af Besætning findes der paa Gaarden for en Del

af Aaret 2 og for en Del 3 Heste og 27 Malketøer af den lille Ayrshirerace; 10 Kalve blive opdrættede hvert Aar; 12 Faar blive fordetmeste indkjøbte til Fødning. I 1866 havde 27 Køer givet 3600 *℔* Smør til en Værdi af 2721 Rdl. og omtrent 400 *℔* Ost til en Værdi af 1043 Rdl.; desuden var der solgt Mælk for omtrent 157 Rdl. og 27 Kalve, der vare udbragte til 111 Rdl.; Svinene, der havde faaet en Del Korn, regnedes at have betalt Driftsudgifterne ved Mejeriet. Baade Morgen- og Aftenmalken bliver stummet den paafølgende Morgen. — Malkestuerne ere meget smaa og mindre gode til Mælkens Konservering. Bøtter, Osteballer og andre Mejeriredstaber bruges meget af Zink; Malken staaer sig godt i Bøtterne; de ere meget lette at holde rene, og ej dyre i Forhold til Styrken. Fra Mejerierne gaaer sædvanlig en Dør lige ind i Kostalden; denne holdes meget ren. Køerne komme paa Stald baade Morgen og Aften for at malkes; de staa fordetmeste paalangs i Stalden med Hovederne imod Væggen, og i Midten findes en ophøjet Gang; for at fodre maa man gaa op imellem dem; det bruges sjældent at vande dem i Stalden, da det menes at skade dem ej at komme lidt ud. I 8—10 Aars Alderen blive Køerne fordetmeste udsatte, for ej at blive for gamle til Fødning. I Reglen ere de 3 Aar inden de kælve, for at faae en saa stor Ko som mulig, navnlig af Hensyn til at den engang skal fedes. En 3 Aars Kvie betales ofte med 27 Rdl. mer end en 2 Aars; en Forpagter havde dette Foraar kjøbt flere 3 Aars Kvier med Kalv for en Pris af 90—120 Rdl. Smørret bliver kun saltet lidt og som oftest slet ikke; det sendes til Markedet i Pundevise og kostede 3 $\frac{1}{2}$ 10 β — 4 $\frac{1}{2}$ 3 β pr. *℔*. — En Mejeriforpagter paa en anden Gaard havde forpagtet Køerne for 106 Rdl. pr. Ko; paa Gaarden er 4 Marksdrift, og der holdes ingen Faar, saa Køerne have alt Græsset, undtagen det, som Hestene faae; i Vintertiden faae de 260 *℔* Bønnemel, 2000 *℔* Klid og 300 Tdr. Turnips pr. Ko. Kløverhøet bliver alt tærstet, og Ejeren anser ikke Høet efter at være tærstet for at have større Foderværdi end god Havrehalm.

Kun i dette ene Distrikt fandt jeg Mejeri, ellers var det overalt Fedning af Stude og Faar. Studene blive fedede i 3 Aars Alderen. En Blanding med Korthornsracen er den mest almindelige. Kalve lægges til hele Aaret rundt; disse opfodes meget godt; i Reglen gives dem lidt Mælk med Høfrømel, indtil de ere blevne 1 Aar gamle. Paa de bedst drevne Korngaarde opdrættes ikke, da det ej kan betale sig, men disse indkjøbe Kreaturer til Fedning, naar der haves Brug for dem. I de daarligere Egne opdrættes en Mængde Ungkvæg, der i 1 Aars Alderen betales med 80—98 Rdl. og i 2 Aars Alderen med 124—141 Rdl. Naar en Forpagter først har kjøbt dem, gives dem altid en rigelig Ernæring; er Græsmarken lidt knap, kjøres Vikkehavre, Oliefager, Hø eller tidlig i Efteraaret Turnips paa Marken til dem; om Vinteren gaa de løse i Baase eller i aabne Gaarde med et lille Halotagshus ved Siden, saa at de kunne staa og æde deres Foder i Tørvejr. Af Turnips gives i Vinteren saa mange, som de ville æde; Oliefager bruges meget til Fedning, hvorimod Korn menes at være for dyrt dertil. For en fed 3 Aars Stud gives i Foraaet fra 212—248 Rdl.

Seg saae en Dampplow arbejde og kom til det Resultat, at det afgjort betalte sig godt; paa stive lerede Jorder kan Arbejdet ej gøres saa godt og saa billigt med Hestekraft som med Damp. Der gives Jorder, ovenpaa hvilke Vandet bliver staaende, saafnart det har regnet lidt, men efterat de ere damppløjede, staaer der aldrig Vand paa dem. For at udføre en god Pløjning, 8—9" dyb, med Hestekraft paa en saadan Jord udfordres ofte 3 gode stærke Heste. Paa en Gaard, hvor jeg opholdt mig, var en Dampplow, der dreves af to Lokomobiler, et placeret i hver Side af Marken; hermed arbejdedes der bedre end med et enkelt Lokomobil. Der bliver i Gjennemsnit pløjet $4\frac{1}{2}$ Tdr. Land om Dagen, 7—9" dybt i stiv Lerjord, og grubbet $7\frac{1}{2}$ —10 Tdr. Land om Dagen. Et enkelt Lokomobil, staaende paa et bestemt Sted i Marken, vil kunne udrette ligesaa meget og ligesaa godt Arbejde som to Lokomobiler, naar det først er

stillet, men det er langt fra saa nemt at arbejde med og tager langt mere Tid at flytte fra en Mark til en anden, ligesom det ogsaa fordrer Hjælp baade af Heste og af flere Folk; Brud paa Redstaber og Red indtræffer lettere ved Brugten af et enkelt Lokomobil, end naar der bruges 2; er Jorden fugtig eller leret, hændes det let, at et Lokomobil kan synke saa dybt i Jorden, at det kan være forbunden med Vanskelighed eller Brud paa Maskineriet at faae det op deraf; have derimod 2 Lokomobiler kan det ene hjælpe det andet, hvis de, hvad der som oftest er Tilfældet, ere selvbevægelige. Have 2 Lokomobiler, foregaaer Flytningen fra den ene Mark til den anden ogsaa ved deres egen Kraft, hvorimod der, naar der kun have et Lokomobil, udfordres Hestekraft. Paa større Gaarde, 750—900 Tdr. Land, hvortil der er anstaffet en Dampplov, ere 3—4 Par Heste i Reglen affattede, og Gaarden kan da lettere behandles, end for Maskinen anstuffedes; tillige kan alt det sværeste og længst bortliggende Pløjearbejde udføres af Maskinen. At anstaffe en saadan Maskine for en mindre Gaard vil ikke kunne betale sig; derimod ville Folk, der rejse fra Gaard til Gaard og leje Maskinen ud, kunne gjøre gode Forretninger.

Det forekommer mig, at Arbejderen i Skotland har det bedre end den danske Arbejder; han arbejder ikke saa længe, men udfører i den kortere Tid vistnok ligesaa meget og bedre Arbejde end vor; hans Arbejde udføres mere ubunden og under mindre Opsigt end her; han bliver behandlet nettere end Tilfældet er paa mange Gaarde her i Landet; han faaer mere for sit Arbejde og bliver som oftest betalt med Mel, Kartofler og andre Produkter; hans Bolig er bedre og hyggeligere end vore; han er i det Hele mere selvstændig og ej saa afhængig af Forpagter eller Gjer som her, ligesom der jo ogsaa er flere Udveje for ham at tjene sin Føde paa, navnlig ved Fabrikdrift, Kulminer etc.

Gudhammar i Sverig.

A. Plesner.